

**REPARAREA PREJUDICIULUI MATERIAL
CAUZAT PRIN ACȚIUNILE ILICITE ALE ORGANELOR DE URMĂRIRE PENALĂ
ȘI ALE INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI CU PRILEJUL
DEFĂȘURĂRII PROCESULUI PENAL**

Liuba BRÎNZĂ

Catedra Drept Procesual Penal și Criminalistică

The article tackles the problem of mending of the material damage due to illicit actions of the penal pursuance institutions and of judicial instances, related to the unfolding of the penal process. The author realizes the analysis, referring to the stipulations of some laws of Republic of Moldova, like the Law as to the way of mending the damage due to illicit actions of the penal pursuance institutions, prosecutor's office and judicial instances, the Penal Procedure Code, Labour Code, the Law as to the Bar, Criminal Code, Fiscal Code and others.

În literatura de specialitate au fost exprimate mai multe puncte de vedere privitoare la înțelesul noțiunii „prejudiciu”: „lezarea dreptului subiectiv și a bunurilor persoanei” [1]; „modificările negative în valoarea ocrotită de lege, care pot avea caracter patrimonial sau nepatrimonial” [2]; „consecințele negative cu caracter patrimonial sau nepatrimonial ale faptei ilicite, apărute ca urmare a lezării drepturilor subiective patrimoniale sau nepatrimoniale ale persoanei” [3].

Există și o definiție legislativă a noțiunii „prejudiciu”: „cheltuielile pe care persoana lezată într-un drept al ei le-a suportat sau urmează să le suporte la restabilirea dreptului încălcat, pierderea sau deteriorarea bunurilor sale (prejudiciu efectiv), precum și beneficiul neobținut prin încălcarea dreptului (venitul ratat)” (alin.(2) art.14 al Codului civil). În realitate, în această normă se definește noțiunea de prejudiciu material (patrimonial). Aceasta rezultă nu numai din analiza conținutului dispoziției de la alin.(2) art.14 al Codului civil. Ideea se desprinde și din confruntarea a două prevederi de la art.11 „Metodele de apărare a drepturilor civile” din Codul civil: „repararea prejudiciilor” (lit.g) și „repararea prejudiciului moral” (lit.i).

Prejudiciul material este întotdeauna legat de pierderile de ordin material sub forma costului bunurilor pierdute sau deteriorate, a pierderii retribuției, pensiei, sub forma efectuării unor plăți neîntemeiate etc. Acest tip de prejudiciu are o expresie bănească, de aceea repararea lui presupune restabilirea stării patrimoniale inițiale (așa cum a fost ea înainte de reținerea ilegală, aplicarea ilegală a măsurii represive de ținere sub arest, tragerea ilegală la răspundere penală etc.), sau, când aceasta e imposibil, repararea pierderilor suferite.

În conformitate cu alin.(2) art.5 al Legii privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești (în continuare – Legii), cererea de chemare în judecată privind repararea prejudiciului se depune în termen de 3 ani de la data apariției dreptului la repararea prejudiciului.

În cazul cererii adresate instanței judecătorești, legiuitorul precizează ordinea în care va fi examinată aceasta: nu în ordine procesual penală, dar în ordine procesual civilă. Or, conform art.7 „Intentarea procesului civil” din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 30.05.2003, „instanța judecătorească intentează procesul civil la cererea persoanei care revendică apărarea unui drept al său încălcat sau contestat, libertății ori a unui interes legitim” [4]. Considerăm necesară consacrarea pe cale legislativă a ordinii procesual penale de examinare a cererii de reparare a prejudiciului material. Această propunere se înscrie în ideea de promovare consecventă de apartenență ramurii dreptului procesual penal a raporturilor de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală sau ale instanțelor judecătorești, cu prilejul desfășurării procesului penal. În acest plan, recomandăm ca art.5 al Legii să fie reformulat după cum urmează:

„Prejudiciul material, cauzat persoanei fizice sau juridice prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor judecătorești, se repară în ordinea prevăzută de legislația procesual penală”.

Iar acum vom supune analizei, în ordinea în care se succed în textul Legii, formele prejudiciului material cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală sau ale instanțelor judecătorești.

Astfel, în primul rând, conform lit.a) art.7 din Lege, se restituie salariul și alte venituri provenite din muncă, ce constituie sursa principală de existență a persoanei, de care a fost privată în urma acțiunilor ilicite.

Conform art.128 din Codul muncii, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 28.03.2003 [5], salariul reprezintă orice recompensă sau câștig evaluat în bani, plătit salariatului de către angajator în temeiul contractului individual de muncă, pentru munca prestată sau care urmează a fi prestată. Potrivit art.130 din același act legislativ, salariul include salariul de bază (salariul tarifar, salariul funcției), salariul suplimentar (adaosurile și sporurile la salariul de bază) și alte plăți de stimulare și compensare.

Ce înseamnă „alte venituri”?

Sub incidența acestei noțiuni intră, înainte de toate, veniturile obținute din activitatea de întreprinzător. Aceasta rezultă din interpretarea prevederilor de la alin.2 art.1 al Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenariat și întreprinderi, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 3.01.1992 [6]: „Munca efectuată conform contractului (acordului) de muncă încheiat nu este considerată antreprenariat”. De aici rezultă că venitul, obținut din activitatea de întreprinzător, nu este considerat salariu.

Nu reprezintă salariu nici onorariul avocatului. Conform art.54 din Legea cu privire la avocatură, munca avocatului este remunerată din contul onorariilor primite de la persoanele fizice și juridice.

În general, considerăm că noțiunea de venituri, care trebuie restituite persoanei care a suferit prejudiciul material, trebuie formulată după modelul noțiunii de venit brut, definite la art.14 din Codul fiscal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.04.1997 [7]. Totuși, acestei noțiuni trebuie să-i fie operate anumite ajustări, astfel încât să fie respectat principiul asigurării dreptului celui reabilitat la repararea deplină a prejudiciului. Reieșind din aceasta, noțiunea de venituri, care trebuie restituite persoanei care a suferit prejudiciul material, trebuie să includă orice venit – impozabil sau neimpozabil – inclusiv venitul ratat, precum și facilitățile acordate de patron, obținute de persoanele juridice sau fizice din toate sursele aflate în Republica Moldova sau în afara ei, precum și venitul investițional și venitul financiar obținut din surse aflate în Republica Moldova sau în afara ei.

În vederea respectării întocmai a principiului asigurării dreptului celui reabilitat la repararea deplină a prejudiciului, considerăm că din dispoziția lit.a) art.7 al Legii necesită a fi excluse cuvintele „ce constituie sursa ei principală de existență”. Or, cel reabilitat are dreptul să-i fie restituite toate veniturile, fără excepție, pe care le-a obținut sau le-ar fi obținut în perioada când a fost atras ilegal în orbita procesului penal.

Potrivit lit.b) art.7 al Legii, se restituie pensia sau indemnizația a cărei plată a fost sistată ca urmare a arestului ilegal și ținerii sub arest.

În context, prezintă interes rezultatul examinării de către Curtea Constituțională a Federației Ruse a sesizării adresate de mai mulți cetățeni, în care aceștia invocă încălcarea dreptului constituțional la asigurarea cu pensie de către art.124 al Legii Federației Ruse despre pensiile de stat. Conform acestui articol, pe timpul aflării cetățeanului în condițiile de privare de libertate, conform hotărârii judiciare, achitarea pensiei se suspendă. Examinând sesizarea, Curtea Constituțională a declarat neconstituțională prevederea legală respectivă [8].

Considerăm că acest exemplu este relevant și pentru sistemul de drept al Republicii Moldova. În acord cu art.47 „Dreptul la asistență și protecție socială” din Constituția Republicii Moldova, statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, iar cetățenii au dreptul la asigurare în caz de pierdere a mijloacelor de subsistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor. Cum nu se face excepție pentru nici o categorie de persoane, nu există nici un temei ca pe durata privării sale de libertate (inclusiv ca urmare a aplicării măsurii represive de ținare sub arest), cetățeanul să nu-și poată exercita dreptul constituțional prevăzut la art.47 al Constituției.

În conformitate cu lit.c) art.7 al Legii, este restituită averea (inclusiv depunerile bănești și dobânzile aferente, obligațiile împrumuturilor de stat și câștigurile aferente) confiscată ori trecută în venitul statului de către instanța judecătorească sau ridicată de organul de urmărire penală, precum și averea sechestrată.

Conform art.106 din Codul penal, confiscarea specială este o măsură de siguranță care constă în trecerea, forțată și gratuită, în proprietatea statului a bunurilor utilizate la săvârșirea infracțiunilor sau rezultate din infracțiuni.

Ridicarea de obiecte și documente este o acțiune procesuală reglementată de art.126-132 CPP, în urma căreia sunt ridicate anumite obiecte sau documente din locuri cunoscute de către organul de urmărire penală.

Potrivit art.203 CPP, punerea sub sechestru a bunurilor, adică a valorilor materiale, inclusiv a conturilor și depozitelor bancare, este o măsură procesuală de constrângere, care constă în inventarierea bunurilor materiale și interzicerea proprietarului sau posesorului de a dispune de ele, iar în cazurile necesare, de a se folosi de aceste bunuri.

Trebuie de menționat că, în conformitate cu alin.(3) art.162 CPP, în caz de achitare a persoanei, precum și în caz de scoatere de sub urmărire penală pe temei de reabilitare, contravaloarea obiectelor alterate sau pierdute în cadrul efectuării expertizei sau a altor acțiuni legale se restituie proprietarului sau posesorului legal, indiferent de calitatea lui procesuală, din bugetul de stat.

Considerăm că în această normă accentul trebuie pus pe restituirea în natură a bunurilor sechestrate. Și numai dacă aceasta e imposibil, trebuie restituite bunuri de aceeași valoare sau, la dorința persoanei reabilite, contravaloarea acestora. Or, anumite bunuri pot comporta valoare sentimentală pentru persoană. De aceea, este important să-i fie restituite bunurile individual determinate care i-au fost sechestrate.

Conform lit.d) art.7 al Legii, se restituie amenzile percepute ca urmare a executării sentinței judiciare și cheltuielile de judecată suportate de persoana fizică în legătură cu acțiunile ilicite.

Prin „amenzile percepute ca urmare a executării sentinței judiciare” se are în vedere amenda privită drept categorie de pedeapsă prevăzută la art.64 din Codul penal.

În conformitate cu art.227 CPP, cheltuielile judiciare sunt cheltuielile suportate, potrivit legii, pentru asigurarea bunei desfășurări a procesului penal. Aceste cheltuieli includ sumele: plătite sau care urmează a fi plătite martorilor, părții vătămate, reprezentanților lor, experților, specialiștilor, interpreților, traducătorilor și asistenților procedurali; cheltuite pentru păstrarea, transportarea și cercetarea corpurilor delictive; cheltuite în legătură cu efectuarea acțiunilor procesuale în cauza penală etc. Conform art.229 CPP, cheltuielile judiciare pot fi suportate de către condamnat sau persoana în privința căreia urmărirea penală a fost încetată.

Potrivit lit.e) art.7 al Legii, se restituie sumele plătite de persoană pentru asistența juridică.

La art.54 din Legea cu privire la avocatură este reglementat modul de remunerare a activității de avocat.

Însă, așa cum afirmă just M.V. Maksimenko, prin „sumele plătite de persoană pentru asistența juridică” trebuie de înțeles nu doar sumele plătite avocaților, deoarece și alți subiecți pot acorda asistență juridică [9]. Într-adevăr, conform pct.2) alin.(2) art.67 CPP, în calitate de apărător în procesul penal poate participa nu numai avocatul, dar și altă persoană abilitată prin lege cu atribuții de apărător. Astfel, nu există nici un motiv de a limita sumele plătite pentru asistența juridică doar la sumele plătite avocaților. În procesul penal, persoana poate fi asistată concomitent de avocat și de altă persoană, abilitată prin lege cu atribuții de apărător, sau de câțiva avocați, sau de câteva asemenea persoane abilitate. În aceste condiții, sumele plătite pentru asistența juridică trebuie restituite integral celui reabilitat.

În conformitate cu lit.f) art.7 al Legii, se restituie cheltuielile pentru tratamentul persoanei, tratament determinat de aplicarea față de aceasta a unor acțiuni ilicite (a maltratării).

În opinia lui M.F. Poleakova, prejudiciul patrimonial poate fi de două tipuri: prejudiciu patrimonial cauzat bunurilor persoanei și prejudiciu patrimonial cauzat persoanei însăși [10]. La rândul său, A.M. Erdelevski

consideră că prejudiciul material (patrimonial) se poate exprima inclusiv în cheltuielile legate de corectarea sau compensarea funcțională a deficiențelor din organismul persoanei [11].

Într-adevăr, conform pct.32 art.6 CPP, prin „prejudiciu” se are în vedere paguba morală, fizică sau materială, care poate fi evaluată în expresie bănească.

Anume despre paguba fizică este vorba la lit.f) art.7 al Legii. Însă, sub aspectul modului de reparare, pot fi deosebite nu trei tipuri ale prejudiciului, dar două: prejudiciul material și prejudiciul moral. Iată de ce ca formă a prejudiciului material apar cheltuielile pentru tratamentul persoanei.

Potrivit lit.g) art.7 al Legii, se restituie cheltuielile efectuate în legătură cu chemările în organul de urmărire penală, organul procuraturii sau instanța judecătorească.

Astfel, la art.235 CPP se prevede că citarea în procesul penal constituie acțiunea procesuală prin care organul de urmărire penală, judecătorul de instrucție sau instanța de judecată asigură prezentarea unei persoane în fața sa pentru desfășurarea normală a procesului penal.

Considerăm necesară completarea dispoziției de la lit.g) art.7 al Legii. Astfel, în perioada operării acțiunilor ilegale ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanței judecătorești, rudele celui reabilitat suportă cheltuieli de transport sau legate de comunicarea telefonică cu organele judiciare, fie cheltuieli ce țin de coletele în bunuri sau bani transmise persoanei în perioada de detenție etc. Chiar dacă aceste cheltuieli nu sunt efectuate nemijlocit de către cel reabilitat, ele afectează sfera lui patrimonială, fiind vorba de cheltuieli din bugetul familiei. De aceea, pentru a asigura restabilirea stării patrimoniale inițiale a celui reabilitat, este necesară și restituirea acestor cheltuieli. Totodată, efectuarea unor astfel de cheltuieli trebuie probată cu ajutorul biletelor de călătorie, cecurilor, bonurilor de plată, chitanțelor, facturilor și altor asemenea mijloace de probă.

În conformitate cu art.13 al Legii, repararea prejudiciului material specificat la lit.a), c)-g) și în Capitolul III se efectuează din contul bugetului de stat, iar dacă prejudiciul a fost cauzat de organul de urmărire penală întreținut din bugetul local – din contul acestui buget.

Considerăm că această dispoziție nu contribuie la realizarea principiului operativității și oportunității măsurilor de reabilitare. Posibilitățile bugetelor locale sunt de multe ori reduse, de aceea cererea privind repararea prejudiciului poate să rămână mult timp nesatisfăcută din motive ca și cum obiective. Pentru a nu se admite aceasta, este necesar ca din alin.(1) art.13 al Legii să fie excluse cuvintele „iar dacă prejudiciul a fost cauzat de organul de urmărire penală întreținut din bugetul local – din contul acestui buget”. De reținut că, potrivit alin.(2) art.1415 din Codul civil, statul, în cazul reparării prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor judecătorești, are dreptul de regres față de persoanele cu funcție de răspundere din organele de urmărire penală, procuratură sau instanța judecătorească, dacă vinovăția lor este constatată prin sentință judecătorească.

Exercitarea de către stat a acestui drept de regres este de natură a nu-i crea persoanei prejudiciate incomodități suplimentare, legate de practicile birocratice ale unor funcționari publici care sunt chemați să-i rezolve problema.

Referințe:

1. Малеин Н.С. Возмещение вреда, причиненного личности. - Москва: Юридическая литература, 1965, с.8.
2. Эрделевский А.М. Компенсация морального вреда. - Москва: БЕК, 1999, с.1.
3. Bloșenco A. Răspunderea civilă delictuală. - Chișinău: ARC, 2002, p.49.
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2003. - Nr.111-115.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2003. - Nr.159-162.
6. Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1994. - Nr.2.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1997. - Nr.62.
8. Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 16.10.1995 №11 по делу о проверке конституционности ст.124 Закона РСФСР от 20.11.1990 «О государственных пенсиях в РСФСР» // <http://lib.ksrf.ru/doc.asp?ID=36937&PSC=1&PT=1&PT=1&Page=4>

9. Максименко М.В. Реабилитация в суде первой инстанции: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Владимир, 2006, с.19.
10. Полякова М.Ф. Имущественные проблемы реабилитации по советскому праву: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 1977, с.86-100.
11. Эрделевский А.М. Компенсация морального вреда, с.3.

Prezentat la 25.04.2007